

Sergiu NESTOR,

șef al Catedrei procedură penală și criminalistică
a Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI, doctorand

TACTICA AUDIERII VICTIMEI TRAFICULUI DE FIINȚE UMANE

Activitatea de probațiune relevă importanța și utilitatea declarațiilor participanților la procesul penal, printre aceste numărându-se și victima, mai ales în împrejurări în care fapta penală a fost săvârșită cu violență. Iată de ce o importanță deosebită o are audierea victimei, alături de ascultarea martorului și a învinutului¹. Dialogul sau duelul judiciar cu aceștia trebuie să se desfășoare în limitele prevăzute de lege, dar urmărind anumite reguli tactice criminalistice specifice.

Valoarea declarațiilor victimei, ca și a martorilor, este garantată de caracterul perceperii tabloului infracțional „ex propriis, sensibus”, iar pentru ofițerul de urmărire penală sau procuror, în minuțioasa lor investigație pentru aflarea adevărului, ele reprezintă cel mai expresiv, cel mai plastic mod de stabilire a împrejurărilor de fapte legate de infracțiune sau faptoitor².

Reacția inițială a poliției, vizavi de o victimă a traficului de persoane, trebuie să fie în concordanță cu principiile umanitare de conduită optimă.

Principiile care stau la baza acestui mod umanitar de abordare sunt următoarele:

– este important ca persoanele care sunt într-adevăr victime ale traficului să fie tratate ca victime ale unor infracțiuni grave și să nu fie criminalizate de organele de poliție;

– siguranța victimelor, a familiilor și a celor dragi lor rămâne permanent un element esențial, fapt pentru care ofițerul de urmărire penală trebuie să adopte un comportament special.

Organul de urmărire penală are obligația clară de a fi permanent sincer cu victimele, informându-le despre toate aspectele, responsabilitățile, consecințele și riscurile impuse de deciziile care vor fi luate de ei.

Este foarte important ca în timpul ascultării victimei evenimentele să fie relatate logic și cronologic. Acest lucru ajută victima să-și amintească mai bine cele întâmplate, declarația ei devine mai ușoară de citit și de înțeles pentru alți ofițeri de urmărire penală și pentru procurori.

¹ N. Volonciu, *Tratat de drept procesual penal*, Vol I, București, 1994, p. 352.

² A. Ciopraga, *Criminalistica. Tratat de tactică*, Editura, Gama, Iași, 1997, p. 300.

Totuși la început, pentru ofițerul de urmărire penală este destul de greu să obțină o relatare cronologică, mai ales când are de-a face cu o victimă traumatizată. De aceea e necesar un anumit timp pentru întocmirea unei schițe cu cronologia punctelor esențiale, așa încât să apară într-o ordine logică. Aceste notițe pot fi utilizate cu schemă în procesul de consemnare a declarației date de victimă în scris, chiar și cu aplicarea înregistrării video.

Relatarea liberă sau spontană începe prin adresarea unei întrebări de ordin general, menite să ofere posibilitatea victimei să declare tot ce știe cu privire la faptele și împrejurările pentru a căror lămurire este ascultată. O asemenea întrebare, temă de genul „Ce cunoașteți în legătură cu fapta din data de ..., a cărei victimă ați fost?” permite victimei să relateze faptele, împrejurările, în succesiunea lor firească logică, fără ca declarația să fie limitată în vreun fel prin intervențiile celui ce efectuează ascultarea³.

Ascultarea victimei cu răbdare și calm, fără a fi întreruptă, chiar dacă aceasta relatează faptele cu lux de amănunte, unele fără semnificație pentru clarificarea cauzei. Limitarea expunerii la aspectele importante comportă neajunsurile de a nu fi sesizate aspectele care prezintă importanță pentru victimă și din punctul de vedere al organelor judiciare.

Evitarea oricărui gest, reacție, mină sau expresie, mai ales de nemulțumire ironică, prin care aprobă sau se resping declarațiile victimei, evitarea apostrofării sau a oricăror aprecieri cu privire la posibilitățile sale de a percepe, de a memora sau reproduce faptele ori împrejurările cu privire la care este ascultată.

Ajutarea ei cu mult tact, fără a o sugesiona sub nici o formă dacă nivelul intelectual, cultural, împiedică persoana vătămată să facă o relatare liberă cât de cât coerentă.

În timpul relatării libere, organul judiciar își va nota aspectele semnificative ca și eventualele contraziceri sau neclarități în expunere.

Sub raport tactic criminalistic, relatarea spontană prezintă unele avantaje:

- victima poate relata împrejurări necunoscute de organul de urmărire penală până la acea dată;
- pot apărea date din care să rezulte săvârșirea altor fapte penale de către învinuit sau inculpat;
- organul de urmărire penală are posibilitatea să studieze modul în care victima își formulează declarațiile sub aspectul veridicității, al încercărilor de completare a unor lacune, al explicării cauzelor agresiunii;
- pot fi evaluate sinceritatea și buna-credință a victimei dar și dorința de răzbunare.

Pentru acumularea unui material probator mai vast, este necesar ca în timpul ascultării victimei să ne referim la:

- activități ce includ recrutarea, transportul, transferul, cazarea sau primirea persoanelor;
- mijloace ca: amenințarea sau utilizarea forței, alte forme de constrângere, răpire, înșelăciune, inducere în eroare, abuz de putere, acordarea sau primirea unor sume de bani, a altor avantaje în schimbul consimțământului unei persoane;

³ Emilian Stăneu, *Tratat de criminalistică*, Editura, Universul gândirii, București, 2002, p. 410

– scopul exploatării, de exemplu: prostituția sau alte forme de exploatare sexuală, muncă sau prestarea forțată de servicii, sclavia sau practici similare, deservirea, prelevarea de organe;

- consimțământul are o importanță crucială;
- victimele cu o vârstă mai mică sau mai mare de 18 ani.

Stabilirea contactului psihologic cu victima. Audierea victimei traficului de persoane poate fi făcută în biroul procurorului sau ofițerului de urmărire penală. Prima întâlnire dintre autoritate și victimă precum și primele impresii lăsate victimei cu ocazia acestei întâlniri sunt determinante în eșecul sau succesul intervenției, de aceea este important ca această întâlnire să se desfășoare în condiții optime. Obiectivul primei întâlniri este de a începe activitatea de convingere a victimei asupra faptului că poate avea încredere în ofițerul de urmărire penală care o va audia. Următorul pas este de a explica victimei metodologia interviului, și anume, că interviul presupune mai multe întâlniri și că probabil se va desfășura pe o perioadă mai mare de timp⁴.

Victima trebuie informată asupra faptului că este important să se obțină în timpul audierilor cât mai multe detalii privind traficul și de aceea i se vor pune multe întrebări de clarificare. Există posibilitatea ca aceste întrebări să i se pară victimei banale sau lipsite de sens, din acest motiv trebuie să i se explice că rolul întrebărilor este de a descoperi cât mai multe detalii posibile pentru ca investigația privind cazul ei să se desfășoare cât mai eficient. De asemenea, trebuie să i se explice într-un limbaj clar, simplificat faptul că într-un proces credibilitatea victimei este mereu pusă la îndoială. De aceea rolul acestor detalii este de a demonstra, prin mijloace independente, că ceea ce dânsa a declarat este adevărat și, în consecință ea poate fi considerată un martor credibil.

Sunt patru motive care argumentează de ce este atât de important ca înaintea audierii victima să primească aceste informații și explicații:

1. informațiile cu privire la anchetă îi reduc victimei stresul și teama de necunoscut care sunt asociate în mod normal cu audierea ce urmează să se desfășoare;
2. cu cât înțelege mai mult victima despre scopul audierii și despre rolul pe care ea îl joacă, cu atât va fi mai activă în oferirea de răspunsuri, altfel ea poate deveni frustrată pentru că nu știe ce anume se va întâmpla;
3. demonstrează angajament de tip partenerial între organul de urmărire penală și victimă;
4. îl ajută pe ofițerul de urmărire penală să-și facă o imagine primară asupra stării emoționale și cognitive a victimei⁵.

Determinarea timpului și locului efectuării audierii.

Victimele pot fi frustrate de audierea acestora în condiții în care acest fapt poate deveni cunoscut și altor persoane. În aceste împrejurări audierea trebuie efectuată în condiții de securitate, izolare și confidențialitate. În multe cazuri, organizațiile neguvernamentale pot oferi spațiu pentru audierea victimei. Audierea nu poate avea loc în prezența altor persoane, îndeosebi a copiilor. Art. 106 CPP RM stabilește că

⁴ L.R. Atkinson, C.R. Atkinson, E.E. Smith, D.J. Bem, *Introducere în psihologie*, Editura Tehnică, București, 2002, p.23.

⁵ T. Butoi, A. Voinea, A. Butoi, M.C. Prodan, V. Ifemie, C. Zărnescu, I.T. Butoi, G.L. Nicolae, *Victimologie. Curs universitar*, Editura Penguin Book, București, 2004, p. 67.

martorul (victima – I.D.) se audiază la locul desfășurării urmăririi penale sau cercetării judecătorești. În caz de necesitate, acesta poate fi audiat la locul aflării lui. Ofițerul de urmărire penală sau, după caz, procurorul va menționa în procesul-verbal de audiere a victimei despre locul efectuării audierii, inclusiv despre necesitatea audierii victimei în asemenea condiții. Până la audiere și în timpul audierii victima trebuie să dispună de posibilitatea de a solicita transferarea timpului și locului audierii pentru o altă perioadă într-un loc comod pentru ea. Planificarea audierii trebuie să reiasă dintr-o agendă reală, deoarece una prea încărcată nu este practică și poate afecta calitatea audierii. Audierea nu trebuie să dureze în timp. Art. 107 CPP RM stabilește că audierea se face, de regulă, în timpul zilei. În cazuri excepționale audierea poate fi efectuată în timpul nopții, cu indicarea motivelor în procesul-verbal respectiv. Durata audierii neîntrerupte nu poate depăși 4 ore, iar durata generală, în aceeași zi, nu poate depăși 8 ore. Totuși, la momentul determinării timpului și locului audierii victimei traficului de ființe umane este necesar de a lua în considerare și faptul că audierea nu trebuie să dureze prea mult timp. Cu cât mai confortabil se simte victima, cu atât mai mare este probabilitatea că ea va relata informația concludentă pentru cauza penală urmărită. La planificarea audierii este necesar de a constata de cât timp dispune victima, dacă sînt necesare anumite acte care ar justifica absența acesteia de la serviciu, domiciliu etc.

Persoana se citează la adresa unde locuiește, iar dacă aceasta nu este cunoscută, la adresa locului său de muncă prin serviciul de personal al instituției unde lucrează (art.238 CPP RM).

Regulile audierii. Înainte de a începe desfășurarea efectivă a audierii, ofițerul de urmărire penală ar trebui să stabilească împreună cu victima câteva reguli simple de comunicare, astfel încât audierea să se desfășoare cât mai eficient. Victima ar trebui informată cu privire la următoarele aspecte:

- că poate oricând să spună dacă nu înțelege o întrebare;
- că poate oricând să ceară clarificări cu privire la orice întrebare sau activitate care se desfășoară în timpul interviului;
- că este puțin probabil să-și amintească toate lucrurile care i s-au întâmplat și că nu este nici o problemă dacă nu își amintește unele evenimente; această amnezie este caracteristică persoanelor care au suferit SSPT;
- că cel care o va audia poate include unele întrebări privind evenimente care o pot întrista sau îi pot readuce în prezent amintiri dureroase;
- că poate să ceară mai mult timp pentru unele răspunsuri și, de asemenea, poate cere o pauză ori de câte ori simte nevoia;
- că trebuie să facă tot posibilul să povestească tot ce își aduce aminte fără să ascundă nimic față de ofițerul de urmărire penală;
- victima și ofițerul de urmărire penală pot stabili un semnal non-verbal care va indica faptul că victima are nevoie de pauză;
- ofițerul de urmărire penală trebuie să se convingă că victima a înțeles clar tot ceea ce i s-a explicat;
- să fie întrebată dacă are nelămuriri până la această etapă;
- să fie întrebată dacă este de acord să participe la interviu⁶.

⁶ T. Butoi, A. Voinea, A. Butoi, M.C. Prodan, V. Iftemie, C. Zărnescu, I.T. Butoi, G.L. Nicolae, *Victimologie. Curs universitar*, Editura Penguin Book, București, 2004, p. 71.

Ofițerul de urmărire penală trebuie să explice victimei, adaptat cu vârsta și nivelul ei de înțelegere, că are datoria de a spune adevărul și că mărturia și mediul din care provine victima vor fi analizate minuțios de către avocații apărării. Acești avocați vor căuta discrepanțe în mărturia ei și cea mai bună metodă de a contracara tactica lor este aceea de a spune adevărul complet în timpul audierii.

Pentru a asigura succesul audierii sunt importante următoarele aspecte:

atitudinea ofițerului de urmărire penală trebuie să fie una de respect și profesionalism⁷. Ascultarea activă presupune o serie de activități menite să asigure receptarea corectă a mesajului și reținerea lui optimă. Ascultarea activă este ascultarea care face posibilă soluționarea problemei prin forțe proprii, necesită un efort susținut, adoptarea unei atitudini mintale corecte, menținerea atenției, pentru a relaționa logic dar și pentru a obține o înțelegere deplină, căutând un răspuns corect la ceea ce ni se comunică. Pentru a rezolva probleme și a lua decizii corecte este nevoie de cât mai multă informație relevantă. Atenția încurajează vorbitorul să continue discuția și furnizează cât mai multe date. Sugestii pentru realizarea unei ascultări active:

- ascultă întreaga argumentație, chiar dacă intenționezi să o refuzi;
- răbdare atunci când ascuți;
- repetarea ideilor principale ale argumentației vorbitorului;
- flexibilitatea și obiectivitatea, nu se recomandă critica;
- nu te grăbi să dai sfaturi;
- fii empatic.

Procedee tactice ale audierii.

Se recomandă aplicarea următoarelor procedee tactice:

1. povestirea liberă a evenimentelor, a istoriei de trafic. Aceasta este etapa cheie a audierii, când victima trebuie să povestească cu propriile cuvinte ceea ce i s-a întâmplat, într-o manieră spontană și neîntreruptă prin adresarea de întrebări din partea ofițerului de urmărire penală. Cercetările demonstrează că evenimentele descrise în această etapă vor oferi cele mai veridice dovezi⁸ care pot fi obținute de la victimă. Cu siguranță vor fi unele pauze, pe măsură ce victima se străduiește să-și amintească evenimentele care pot fi dureroase sau petrecute cu mult timp în urmă, și, de aceea, ofițerul de urmărire penală trebuie să știe cum să administreze aceste pauze pentru a nu deveni stânjenitoare. Folosirea încurajărilor verbale este o modalitate de a depăși aceste momente. Administrarea acestei etape este uneori grea pentru ofițerul de urmărire penală și depinde de istoria de trafic a victimei și de contextul cazului. În audierea altor infracțiuni este posibil ca victima să redea principalele evenimente în cursul unei singure întâlniri. În cazurile de trafic de persoane acest lucru se întâmplă rar, deoarece faptele s-au desfășurat pe o perioadă mare de timp și este dificil de re-memorat totul într-o singură sesiune.

Este posibil ca să fie necesare mai multe sesiuni de povestire liberă până când victima va reuși să redea cele mai importante evenimente. Mai mult, trecerea timpului, dificultatea rememorării și/sau prezența unor traume pot împiedica victima

⁷ L.R. Atkinson, C.R. Atkinson, E.E. Smith, D.J. Bem, *Introducere în psihologie*, Editura Tehnică, București, 2002, p.57.

⁸ F. Tudose, C. Tudose, L. Dobranici, *Psihopatologie și psihiatrie pentru psihologi*, Editura InfoMedica, București 2002, p. 234

să redea coerent și clar toate evenimentele. Ofițerul de urmărire penală va trebui să capteze fiecare dovadă importantă pentru fiecare etapă a povestirii.

Schița inițială a istoriei de trafic. Aceasta se poate obține la prima întâlnire cu victima când i se va cere să redea o schiță a istoriei de trafic, dar să nu intre în detalii. Schița trebuie să cuprindă plasarea în timp a perioadei de trafic pe care a trăit-o, când a fost prima dată recrutată și unde, prin câte țări a trecut și cum a fost transportată, prin ce tip de exploatare a trecut, de cine a fost traficată și când a reușit să scape.

Obiectivul este de a obține o schiță clară folosind cuvintele victimei, oferind ofițerului de urmărire penală posibilitatea de a-și face o imagine generală asupra cazului în sine. În cele mai multe dintre cazuri, ofițerul de urmărire penală ar trebui să încheie aici interviul pentru ziua respectivă și să nu treacă la etapa întrebărilor.

Pentru următoarele interviuri, bazate pe această schiță, ofițerul de urmărire penală ar trebui să împartă audierea în mai multe părți care să reflecte etapele din schița inițială oferită de victimă. De exemplu, dacă victima a fost recrutată într-o țară și apoi traficată în alte două țări, înainte de a fi salvată în cea de a patra țară, ofițerul de urmărire penală ar trebui să împartă audierea în patru segmente, fiecare corespunzător unei țări și cu această ocazie victima ar trebui să ofere detalii semnificative despre evenimentele care au avut loc în țara de recrutare. În cadrul următoarei întâlniri ar trebui orientată audierea asupra a ceea ce s-a întâmplat în următoarea țară și așa mai departe. Eficiența metodei de identificare a informațiilor relevante depinde și de circumstanțele particulare ale fiecărui caz în parte.

2. adresarea de întrebări sau ascultarea dirijată. În etapa întrebărilor, de către ofițerul de urmărire penală, trebuie clarificate anumite aspecte din istoria de trafic a victimei. În acest sens oferim sugestii cu caracter general privind punerea întrebărilor:

- nu se pun două întrebări într-o singură propoziție, întrebările trebuie să fie scurte și clare, trebuie evitate construcțiile gramaticale dificile;
- întrebările trebuie adresate pe un ton suportiv, este indicat să se evite tonul care arată neîncredere și/sau cel critic;
- se recomandă evitarea jargonului profesional sau oricare altul pentru că se poate genera confuzie;
- ofițerul de urmărire penală trebuie să utilizeze termenii folosiți de victimă în descrierea istoriei de trafic, astfel în caz de exploatare sexuală ofițerul de urmărire penală trebuie să folosească termenii pe care victima îi utilizează pentru descrierea clienților sau a activităților sexuale;
- limbajul sexual inadecvat, ironizarea victimei, gesturile obscene nu trebuie utilizate de ofițerul de urmărire penală;
- încurajarea victimei și reasigurarea ei că ceea ce face este bine este indicată atâta timp cât încurajările nu manipulează victima să continue dincolo de ceea ce intenționează să spună;
- din cauză că situațiile de trafic se desfășoară pe perioade mari de timp, victimele nu reușesc să plaseze exact în timp toate evenimentele. Totuși este important ca datele să fie cât mai exacte, mai ales în ceea ce privește datele despre zilele transportului, perioada în care a avut loc, de exemplu, un viol etc. Identificarea dovezilor coroborative se va face cu atât mai ușor cu cât cronologia evenimentelor este mai exactă. O tactică des folosită de avocații apărării este de a crea confuzie în mintea

victimelor cu privire la plasarea evenimentelor în timp și a secvențelor temporale. Unul dintre obiectivele apărării este punerea la îndoială a credibilității victimelor, demonstrând confuzia acestora cu privire la timp și locuri. În lumina acestor probleme este mai util să rugăm victima să plaseze evenimentele specifice raportate la anumite repere semnificative pentru ea, decât să ne prezinte clar, luna și ziua. Dacă victima este capabilă să prezinte date concrete, cu siguranță că acestea reprezintă cele mai sigure dovezi, dacă nu, se va cere victimei să plaseze evenimentele în funcție de unele repere, de exemplu Crăciunul sau alte sărbători religioase, evenimente din familie etc. Obiectivul este mai degrabă de a ajuta victima să plaseze evenimentele de-a lungul unui calendar semnificativ pentru ea, decât să le plaseze pe un calendar exact, clasic.

3. etapa încheierii audierii. Este important ca interviul să se încheie într-un mod structurat. Nu trebuie să existe o încheiere abruptă și de aceea ofițerul de urmărire penală trebuie să informeze victima cu privire la următorii pași ai audierii.

În ceea ce privește etapa încheierii interviului sunt importante următoarele aspecte:

– ofițerul de urmărire penală trebuie să facă un rezumat al punctelor esențiale din mărturia victimei și să verifice împreună cu ea dacă sunt corecte. Rezumatul trebuie să folosească cuvintele victimei nu interpretarea realizată de ofițerul de urmărire penală. Victima trebuie rugată să corecteze ori de câte ori este nevoie sau să facă anumite clarificări;

– victima trebuie întrebată dacă ancheta i-a creat probleme, dacă a înțeles tot ce s-a discutat și dacă sunt aspecte pe care dorește să le clarifice. De asemenea, dacă aceasta are anumite întrebări, acum este momentul să le adreseze;

– ofițerul de urmărire penală trebuie să mulțumească victimei pentru colaborare și să sublinieze importanța mărturiei ei;

– ofițerul de urmărire penală trebuie apoi să explice care sunt următorii pași, următoarele interviuri, planul următoarelor etape etc.;

– echipa de asistență a victimei trebuie să se asigure că apoi nevoile de bază ale victimei sunt împlinite: transport acasă, medicație, cazare într-un adăpost etc.⁹.

Bibliografie:

1. Mihaela Vidaicu, Igor Dolea, *Combaterea traficului de ființe umane*, Chișinău, 2009.
2. N. Volonciu, *Tratat de drept procesual penal*, Vol I, București, 1994, p. 352.
3. A. Ciopraga, *Criminalistica. Tratat de tactică*, Editura Gama, Iași, 1997, p. 300.
4. T. Butoi, A. Voinea, A. Butoi, M.C. Prodan, V. Ifemie, C. Zărnescu, I.T. Butoi, G.L. Nicolae, *Victimologie. Curs universitar*, Editura Pinguin Book, București, 2004, p. 71.
5. L.R. Atkinson, C.R. Atkinson, E.E. Smith, D.J. Bem, *Introducere în psihologie*, Editura Tehnică, București, 2002, p.57.
6. F. Tudose, C. Tudose, L. Dobranici, *Psihopatologie și psihiatrie pentru psihologi*, Editura InfoMedica, București 2002, p. 234.
7. G. Fischer, P. Reidesser, *Tratat de psihotraumatologie*, Editura Trei, București 2001, p. 456.

⁹ G. Fischer, P. Reidesser, *Tratat de psihotraumatologie*, Editura Trei, București 2001, p. 456.